

FOTOD: RAUNO VOLMAR

Rigoletto – Hannu Niemelä

Narr jääb narriks.
Või kas ikka jääb?

Või kas ikka jääb?

Verdi **"Rigoletto"** on pärast 40 aastat taas Estonia laval. **175 aastat** tagasi loodud tegelaskuju on läbi teinud nii väliseid kui ka sisemisi muutusi, ent tema saatus **ei muutu** sellest põrmugi rõõmsamaks.

Tiiu Laks
tiiu.laks@epl.ee

Kuigi eile Estonias esietendunud "Rigoletto" lavastaja Neeme Kuningas ei ole kavatsenud teha ühe kuulsama ooperiga sotsiaalkriitikat, on valitsejate pihta käiv pilge "Rigolettos" juba eos olemas. (See muidugi ei tähenda, et Kuninga lavastusest tuleks otsida vihjeid tingimata tänapäeva Eesti kohta.)

Giuseppe Verdi "Rigoletto" põhineb Victor Hugo 1832. aasta näidendil "Kuningas lõbutseb" ("Le roi s'amuse"), mis oli algselt mõeldud jutustama Prantsusmaa kuninga François I elust. Kuid 16. sajandi keskel valitsevad kuninga elulooga tutvudes küttis Hugo end poliitiliselt nii üles, et François' nime taga võis lõpuks vägagi ära tunda valitseva kuninga Louis-Philippe I. Kartes vaenu ja mässu kuninga-koja vastu, keelati Hugo valitsejat ja õukonda pilkav näidend kohe pärast esietendust.

Kui Verdilt telliti 18 aastat hiljem, 1850. aastal uus ooper, leidis ta ainekust just nimelt Hugo keelatud näidendist. Nii Verdi kui ka libreto autor Francesco Maria Piave olid teosega seotud

vastuoludest vägagi teadlikud ning hakkasid kohe otsima inimest, kes suudaks tsensoreid veenda ooperit lavale laskma. Esialgu küll sellist inimest ei leitud.

Juba läksid lahti ka kuulujuttud skandaalsel näidendil põhineva ooperi keelamisest ja see sundis Verditi ja Piave'i pagema helilooja kodulinna vaikusse, et seal vasturünnakut kavandada. Nuhid aga andsid tsensuritele piisavalt infot, et nood võiksid iga pisematki asja ära kasutada ooperi ära keelata.

Kuningast sai hertsog

Piave pakkus olukorra päästmiseks, et kuninga võiks asendada hertsogiga ning küüru ja needuse ooperist hoopiski kaotada. Verdi oli aga resoluutselt selle vastu ning eelistas alustada tsensuritega pikki ja pisiasjadesse laskuvaid vaidlusi.

Talle tuli appi ooperi tellinud teatri sekretär, kes tõi oskuslikult esile ooperi ja selle autorite positiivseid külgi, varjutas nii "Rigoletto" negatiivseid tegelasi. Lõpuks jõutigi kompromissile. Ooperi tegevus viidi Prantsuse kuningakoja Mantua hertsogkonda, osa tegelasi nimetati ümber, kaotati üks stseen ja muudeti teist. Triboulet' -nimelisest

õukonnanarrist sai Rigoletto.

Nõukogude ajal ei nähtud "Rigolettos" võimuvastast kriitikat, tol ajal jõudis teatritesse koguni viis lavastust. Viimane Estonia teatris lavastatud "Rigoletto" esietendus 1968. aastal Georg Otsaga peasas.

Ooperikooris laulnud Jüri Trei on meenutanud (Kulle Raigi "Saaremaa vals"), et kui Ots laulis osa, milles Rigoletto palub oma tüdruku tagasi, jooksid tal külmavärinad üle selja ning sama olid tundnud ka paljud teised kolleegid.

Viimast korda käis Georg Ots Rigolettina laval 1974. aasta sügisel Moskva kongresside paales, vaid mõned päevad enne oma teist operatsiooni. Haiguse tõttu nõudis laulmine vaeva ning Ots vajas terve etenduse jooksul valuvaigisteid, kuid seda sügavam ja ehtsam oli tema vaevatud narri roll. Aasta hiljem oli Georg Ots juba surnud.

Nüüd, pea neli aastakümnet hiljem, on kunagi traditsioonilisest Itaalia ooperist sammukese modernsema muusikalise draama poole astunud "Rigoletto" taas Estonias (ja samal ajal ka Vanemuises).

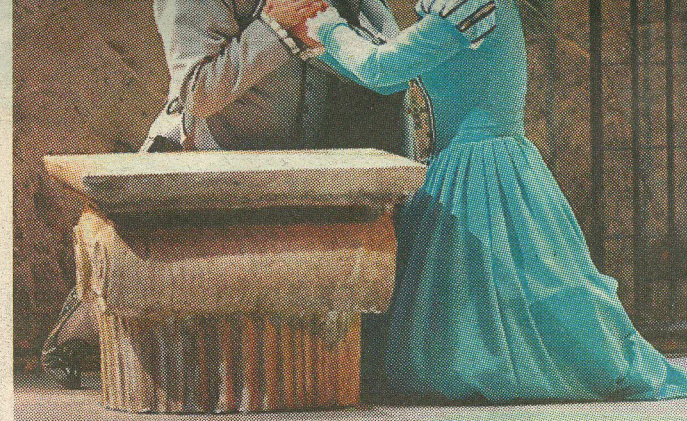
Lavastaja Neeme Kuningas on soovinud rõhutada eelkõige emotsionaalset draamat, kus Ri-

goletto õuenarri amet on selline, mille ta võiks sama hästi ka iga hetk maha panna. Vastupidiselt näiteks 2003. aastal Endlas Linnar Priimäe lavastatud õelale Rigolettale tundub Kuninga õuenarri inimlikum.

"Oo inimesed! Oo loodus! Tegite mind alatuks lurjuseks..." kõlab Estonias Rigoletto suust siiralt ja samas kuidagi paratamatult. Kuigi narri mängimine on amet, mille Kuninga arvates saaks iga hetk maha panna, ei tundu kellukestega müts õnnetu nimitelase peast kaduvat ka pärast selle mahaviskamist.

Ka küüraka ainus aare, tütar Gilda on elulähedasem, sulandub oma tagasihoidlikku elukeskkonda ega ole pirts tütarlaps, kes eirab isa käsku ja hakkab täiskasvanut mängima. Isegi hertsogi liiderlikkus on kraadi võrra leebemaks keeratud. Üleüldse on tegelaskujud pehmemad ja mitte nii äärmuslikult kontrastsed ja dramaatilised.

Vaid krahv Monterone kõmiseb kõuena üle saali, kui ta Rigolettot ja hertsogi neab. Lõpus jääb publiku tagant ja kohalt kõlama inglina taevasse tõusnud Gilda ~~peale~~ sopran ning lavalaudadele nutma jääva Rigoletto vaibuv bariton.

Gilda – Irina Dubrovskaja ja Hertsog – Dmõtõr Popov

Rigoletto

•• Ooperi nimitelane on terava keelega õuenarri, kes vihkab oma isandat, liiderlikku hertsog Mantua ning tema kerplast õukonda, kes omakorda põlastab küürakat. Rigoletto ainus aare on tütar Gilda, keda ta muu maailma eest peidab ja kaitseb.

•• Rigoletto tütar aga on armunud kirikus nähtud noormehesest, kes osutub hertsog Mantuaks. Õelale narrile kättemaksu soovivad õukondlased peavad Gildat Rigoletto armukekseks ning rõõvivad ta ja viivad lossi.

•• Rigoletto, kes arvab, et hertsog on ta kallid tütre au rüvetanud, palkab mõrtsuka hertsogit tapma. Palgamõrvari veetlevale õele järgnenud hertsog Mantua satubki ohtu, kuid tapja õde armub temasse ning palub vennal hertsog ellu jätta.

•• Et Rigolettolt siiski mõrva eest raha saada, otsustavad nad panna laibakotti esimese inimese, kes peaks uksest sisse astuma. Seda kuuleb pealt Gilda, kes otsustab end armastatu eest ohverdada ning astub saatuslikult uksest sisse.

"Rigolettod" Eestis

16. veebruar 1922, Estonia
Lavastaja: Karl Jungholz

ja Nikolai Sternberg-Gorski

6. juuni 1935, Estonia

Lavastaja: Arne Viisimaa

4. jaanuar 1939, Vanemuine

Lavastaja: Alfred Mering

9. veebruar 1946, Estonia

Lavastaja: Jüri Roosaar

24. jaanuar 1953, Vanemuine

Lavastaja: Udo Väljaots

17. veebruar 1953, Estonia

Lavastaja: Jüri Roosaar

4. detsember 1966, Vanemuine

Lavastaja: Heikki Haravee

15. mai 1968, Estonia

Lavastaja: Paul Mägi

20. aprill 1991, Vanemuine

Lavastaja: Ivo Kuusk

22. mai 2003, Endla

Lavastaja: Linnar Priimägi

13. oktoober 2007, Vanemuine

Lavastaja: Taisto Noor

9. november 2007, Estonia

(maailmaesietendus 11. augustil

2007 Rootsisis Dalhalla festivalil)

Lavastaja: Neeme Kuningas